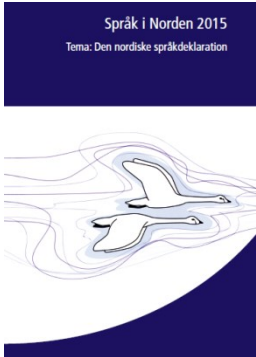

Sprog i Norden

Titel:	Behovet av en ny nordisk språkkonvention	
Forfatter:	Sten Palmgren	
Kilde:	Sprog i Norden, 2015, s. 125-130	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive	

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Behovet av en ny nordisk språkkonvention

Sten Palmgren

Resumé

Den nordiska språkkonventionen trädde i kraft 1982. Dess syfte är att medborgarna i de nordiska länderna vid behov ska kunna använda sitt eget språk när de har kontakt med en myndighet i ett annat nordiskt land. Idén var i tiden främst att hjälpa dem som flyttar till eller tillfälligt arbetar i ett annat nordiskt land. Konventionen syftar alltså inte till att uppmuntra människor att lära sig grannländernas språk utan till att hjälpa dem när de har språksvårigheter. Konventionen skiljer sig från andra internationella konventioner om språkliga rättigheter genom att den ger rätt att använda sitt eget nordiska språk. Rättigheterna enligt andra konventioner gäller vanligen endast rätt att använda ett språk som man förstår. Författaren menar att den nordiska språkkonventionen är föråldrad på flera punkter och att den borde uppdateras.

Den nordiska språkkonventionens innehåll i huvuddrag och förhållandet till språkdeklarationen

Den s.k. nordiska språkkonventionen, dvs. ”Konventionen mellan Finland, Danmark, Island, Norge och Sverige om nordiska medborgares rätt att använda sitt eget språk i annat nordiskt land”, trädde i kraft 1986 efter en lång beredning utifrån en rekommendation av Nordiska rådet 1966. Rättsligt sett är konventionen ett fördrag mellan staterna och den har därför juridisk effekt, även om flera av konventionens bestämmelser har karaktären av (starka) rekommendationer till medlemsstaterna att vidta åtgärder.

Det främsta syftet med språkkonventionen var att göra det lättare för nordiska medborgare när de rör sig över gränserna och söker arbete i ett annat nordiskt land. Behovet var särskilt stort för de finländare (med finska som modersmål) som i stora skaror flyttade till Sverige på 1960-talet på jakt efter arbete.

Ingressen till konventionen lyder: ”De fördragsslutande staterna förbinder sig att verka för att en medborgare i en fördragsslutande stat vid behov skall kunna använda sitt eget språk vid kontakt med myndigheter och andra offentliga organ i en annan fördragsslutande stat.”

Medan den nordiska språkdeklarationen syftar till ökad språkförståelighet

– till att nordbor ska lära sig förstå grannspråk – är syftet med språkkonventionen att hjälpa dem som inte förstår de andra språken. Deklarationen och konventionen har således helt olika syften – även om de båda syftar till att nordiska språk (och inte engelska) ska kunna användas i det nordiska umgänget.

Konventionen ger nordiska *medborgare* rätt att *vid behov* använda sitt *eget* språk i kontakt med myndigheter och andra offentliga organ i *ett annat nordiskt land*. Den gäller således inte t.ex. grönlänningars rättigheter i Danmark eller finländares språkliga rättigheter i Finland.

Från andra internationella överenskommelser om språkliga rättigheter skiljer sig den nordiska språkkonventionen genom att den gäller rätten att använda sitt "eget" språk. Det betyder att man ska få använda sitt eget nordiska språk, även om man förstår och kan göra sig förstådd på ett annat språk (t.ex. engelska). Exempelvis FN-konventionen om mänskliga rättigheter och Europakonventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter går inte lika långt. Enligt dessa konventioner är det tillräckligt att man har rätt att använda ett språk som man förstår.

Rätten att använda sitt eget språk är beroende av behovet, men behovsbedömningen är olika i olika fall. I sista hand är det myndigheten som avgör om ett behov ska anses föreligga, men myndighetens bedömning kan överklagas och prövas vid domstol. När det gäller brottmål har den tilltalade alltid rätt att använda sitt eget språk.

Språkkonventionen gäller skriftlig och muntlig kontakt, men (av praktiska skäl) inte telefonkontakt. Det finns inte några uttryckliga bestämmelser om vilket språk myndigheterna ska använda i sina svar. I praxis har utgångspunkten varit att myndigheten får välja mellan att svara på danska, norska eller svenska, om mottagaren kan antas förstå något av dessa språk. Men också i dessa fall ska myndigheten på begäran tolka eller översätta sitt svar, om det behövs. Eftersom isländskan och finskan skiljer sig så mycket från danskan, norskan och svenskan, ska kontakt som tagits på dessa språk besvaras på dem.

Myndigheterna skriver sina beslut på landets eget eller egna språk. Vid behov och på begäran bör myndigheten helt eller delvis översätta beslutet till partens språk, men alldeles klart är inte hur långt myndighetens skyldighet att bekosta detta sträcker sig. Om det anses tillräckligt, räcker det att myndigheten redogör för innehållet i beslutet. Myndigheten kan givetvis också självmant översätta sitt beslut, om den anser att det behövs.

Det är inte alltid klart vad som avses med "myndigheter eller andra organ". Uppenbart är åtminstone att konventionen inte gäller rätten att få undervisning eller att avlägga examensprov på sitt eget språk. T.ex. rätten att vid universitet avlägga examina på sitt eget språk är beroende av den nationella lagstiftning-

en och universitetens egna statuter. Här har språkkonventionen inte någon tillämpning. Däremot gäller konventionen nog i princip kontakter som från ett nordiskt land tas med universitetets administration i ett annat nordiskt land.

Över huvud taget är det problematiskt att bedöma *hur länge* konventionen kan åberopas efter att en medborgare har flyttat till ett annat nordiskt land. Idén är ju att man ska ha rättigheter vid kontakter med ett annat land. Strikt juridiskt upphör rätten när man får medborgarskap i det nya landet, men frågan är hur länge konventionen kan åberopas av den som har blivit fast bosatt i det nya landet.

Behoven av en ny konvention

För mer än tio år sedan utarbetade jag på beställning av Nordiska ministerrådet en rapport om behoven och möjligheterna att modernisera den nordiska språkkonventionen.

I förordet skriver jag så här:

”Föreliggande rapport visar att den nordiska språkkonventionen till vissa delar kan anses vara i behov av översyn.

För det första knyter konventionen de språkliga rättigheterna till medborgarskap – konventionen gäller nordiska medborgares rätt att i ett annat nordiskt land använda sitt eget språk. Detta kan anses vara problematiskt ur EU-rättslig synvinkel, eftersom följderna kan bli att andra unionsmedborgare diskrimineras. Vissa praktiska tillämpningsproblem kan också uppstå, eftersom dubbelt medborgarskap numera är möjligt.

För det andra har konventionen kritiserats för att den innehåller alltför vaga formuleringar. Rapporten visar att de vaga formuleringarna har medfört vissa tillämpningsproblem. Justeringar av texten kunde undanröja problemen, men i rapporten avvisas tanken på att göra konventionen mer bindande.

De vaga formuleringarna i konventionen är ett problem i den bemärkelsen att de förleder människor att tro att de har bättre rättigheter än vad som är fallet i verkligheten. Utformningen av bestämmelser som gäller språkliga rättigheter borde ske med såväl precision som realism om vad som är praktiskt genomförbart.

Många av de brister som konstaterats i praktiken är till sin natur sådana att de kan avhjälpas med praktiska åtgärder. Informationen om konventionen bör främst riktas till myndigheterna. Det är viktigt att myndigheterna är väl medvetna om sina skyldigheter och att myndigheterna har rätt attityd och färdigt utformade strategier för hur de kan leva upp till konventionens krav.

Jämförelsen mellan den nordiska språkkonventionen och andra internationella regelverk visar att det inte finns anledning att bekymra sig för att

den nordiska konventionen inte skulle ge lika goda rättigheter som de andra konventionerna. Det är sant att den nordiska konventionen har karaktären av en rekommendation – en uppmaning som riktar sig till de nordiska ländernas regeringar att ge en viss språklig service för nordbor som vistas i ett annat nordiskt land. Å andra sidan gäller den nordiska konventionen rätten att använda sitt *eget* språk, medan de andra konventionerna begränsas till rätten att använda ett språk som personen i fråga *förstår*. I den mån de andra konventionerna gäller rätten att använda sitt eget språk begränsas tillämpningen till det egna landet eller något område inom det egna landet. I dessa avseenden är den nordiska konventionen inte jämförbar med andra konventioner.

För framtiden finns det åtminstone tre möjligheter att välja mellan:

1. Konventionen ändras till de delar den kan anses föråldrad. Detta gäller främst kopplingen till medborgarskapet.
2. Konventionen ses över helt och hållet.
3. Konventionen upphävs och ersätts med någon form av språkpolitisk deklARATION som inordnas i den nordiska språkpolitiken.

Oberoende av vilken lösning man går in för är det viktigaste att försöka säkra genomförandet av de målsättningar och principer som finns i den nuvarande konventionen. Nordiska ministerrådets sekretariat bör ha en central roll när det gäller att aktivera de nationella myndigheterna.”^{1*}

Framtiden

Den nordiska språkkonventionen innehåller ett sympatiskt element: det ska vara möjligt att kontakta myndigheterna i ett annat nordiskt land på sitt eget språk. Detta gäller såväl skriftväxling som när man besöker ett annat land som turist, arbetsökande, studerande eller inflyttare. Trots att förmågan att kommunicera på engelska blivit bättre hos en stor del av befolkningen, ligger det ett mervärde – ”en nordisk nytta” i att kunna använda de nordiska språken. Detta är en bland många saker som för de nordiska länderna närmare varandra.

Den nordiska språkkonventionen kan ändå sägas ha överlevt sin tid. Dels finns det några juridiska argument som talar för att en omarbetning behövs, dels ser verkligheten mycket annorlunda ut än på 1960-talet då arbetet på att utarbeta konventionen inleddes.

1 * Den här texten är direkt hämtad ur min rapport till Nordiska ministerrådet. Rapporten har inte publicerats.

Rent formellt är det ett problem att endast nordiska *medborgare* har rättigheter enligt konventionen, eftersom detta ur ett EU-rättsligt perspektiv innebär diskriminering på grund av medborgarskap. Medborgarskapet borde alltså ersättas med något annat, t.ex. ett krav på fast bosättning i ett nordiskt land. Men också det kan i vissa fall tänkas innebära diskriminering.

Försöken att revidera konventionen har hittills strandat på svårigheter att komma överens om hur bindande den ska vara, problem som hänger samman med frågan om konventionen kunde utsträckas till att omfatta samiska språk, grönländska, färöiska och teckenspråk samt sist men inte minst frågan om kostnaderna.

Eftersom konventionen måste ses över till de delar den är föråldrad borde revisionsarbetet fortsätta. Här behövs en stor portion realism. Det är ingen idé att föreskriva om rättigheter som ingen kan leva upp till i praktiken. Redan nu borde det finnas nordisk tolktjänst, som myndigheterna kunde anlita via videoteknik och andra tekniska hjälpmedel. Man kunde också utreda i vilken mån ambassaderna kunde ha någon form av språktjänst som myndigheterna kunde anlita.

Summary

The Nordic Language Convention came into force in 1982. Its purpose is to enable the citizens of the Nordic countries to use their own language when dealing with the authorities in any of the other Nordic countries. The original idea was primarily to help those who move or temporarily work in another Nordic country. The purpose of the convention is thus not to encourage people to learn the language of the neighbouring countries, but to help them when they have linguistic problems. The convention differs from other international conventions on linguistic rights since it gives people the right to use their *own* Nordic language. The rights granted by other conventions usually only grant the right to use a language *one understands*. The author's opinion is that The Nordic Language Convention in many parts is out of date and should be revised.

Sten Palmgren är jurist och har varit ordförande för Svenska språknämnden i Finland. Han har tidigare under många år arbetat på Justitieministeriet i Finland. Han är Finlands representant i Gränshinderrådet, som har tillsatts av de nordiska samarbetsministrarna.

Referenser

<http://www.norden.org/sv/om-samarbejdet-1/nordiska-avtal/nordiska-avtal/spraak/spraakkonventionen>

<http://www.norden.org/sv/tema/utbildning-och-forskning-i-norden/samarbetsomraaden-1> (Språkdeklarationen och språkkonventionen)

Nyckelord: nordiska språkkonventionen, nordiska språkdeklarationen, nordiskt språksamarbete, språkliga rättigheter i Norden